

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Хашев В. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна;

Шаблистий В. В.,

доктор юридичних наук, доцент,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ¹

Конституція України проголосила людину найвищою соціальною цінністю в державі. Для забезпечення такого постулату в ст. 92 Основного Закону визначено найбільш важливі сфери суспільного розвитку, які визначаються винятково законами України. Однією з них є організація і діяльність органів та установ виконання покарань, що відносить будь-які порушення законності в цій сфері до таких, які негативно впливають на розвиток країни і, як наслідок, призводять до неможливості належного забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

У зв'язку з цим слід зазначити, що одним з пріоритетних завдань кримінально-виконавчої політики держави є запобігання злочинності в місцях позбавлення волі. Оскільки, незважаючи на загальне зниження кількості засуджених, які відбувають покарання в установах Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВСУ), рівень злочинності серед засуджених та осіб, узятих під варту, суттєвих покращень не зазнав.

Так, станом на 1 січня 2017 р. у сфері управління ДКВСУ перебувало 148 установ виконання покарань (далі – УВП) та слідчих ізоляторів (далі – СІЗО), розташованих на території, що контролюється українською владою, в яких утримувалось 60 399 осіб, а станом на 1 січня 2016 р. – 69 997 осіб. Тобто за рік чисельність

¹ Рецензія на книгу: *Денисов С. Ф., Павлов В. Г.* Збірник тестів для контрольної перевірки знань курсантів, студентів та слухачів з курсу «Кримінально-виконавче право». Чернівці: Академія ДПтС, 2017. 352 с.

засуджених у місцях позбавлення волі зменшилась на 9 598 осіб, або на 13,71 % [1]. А станом на 1 листопада 2017 р. у 148 УВП та СІЗО утримувалось усього 58,6 тис. осіб. У тому числі у СІЗО – 19,4 тис., у виправних колоніях – 37,2 тис., у виправних центрах – 1 822 особи та у виховних колоніях – 162 особи [2].

Причому за офіційною інформацією Міністерства юстиції України протягом I півріччя 2017 р. в УВП та СІЗО засудженими та особами, взятими під варту, вчинено 196 злочинів проти 158 за аналогічний період 2016 р., або на 24 % більше [3, с. 1].

Станом на 31 жовтня 2017 р., порівняно з аналогічним періодом 2016 р., кількість злочинів зросла на 25 %: 310 проти 248. Якщо розглядати структуру злочинності в УВП та СІЗО, то найбільше, при порівнянні у відсотках, зросла кількість: умисних вбивств (ст. 115 КК) – на 500 % (з 1 до 6); крадіжок (ст. 185 КК) – на 400 % (з 1 до 5); умисних тяжких тілесних ушкоджень (ст. 121 КК) – на 300 % (з 2 до 6); дій, що дезорганізують роботу виправних установ (ст. 392 КК) – на 150 % (з 2 до 5); ухилень від відбування покарання (ст. 390 КК України) – на 87,9 % (з 33 до 62), погроз або насильства щодо працівників УВП (ст. 342, 345 КК України) – на 38,5 % (з 13 до 18) та злочинів у сфері обігу наркотичних засобів (ст. 307, 309 КК України) – на 20,7 % (з 82 до 99) [4].

Тому загалом коефіцієнт злочинності в цілому по ДКВСУ зріс на 28,89 % (з 4,11 до 5,29 у розрахунку на 1 тис. осіб) [4].

Крім того, станом на 31 жовтня 2017 р. зусиллями оперативних підрозділів УВП та СІЗО зроблено запобіжні заходи щодо вчинення засудженими та особами, взятими під варту, 3 152 злочинів, у тому числі: не допущено вбивств, захоплення заручників та інших резонансних злочинів. Причому за аналогічний період 2016 р. було попереджено 3 235 злочинів [3; 4].

Разом з тим внаслідок слабкої організації профілактичної роботи та належного документування протиправних дій засуджених з боку керівництва окремих міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України призводить до значного погіршення оперативної обстановки в УВП та СІЗО.

Наприклад, продовжує залишатись складним становище в Київському СІЗО, де засуджені негативною спрямованості активно

розповсюджують «злочинські звичаї та традиції», вільно пересуваються по території режимних корпусів, мають в користуванні велику кількість заборонених предметів, вживають спиртні напої та інше. Окремо слід зазначити, що на стан оперативної обстановки в зазначеній установі за сприянням адміністрації здійснюється значний негативний вплив з боку кримінальних авторитетів з волі. Так, у червні 2017 р. один із «злочинців у законі» з дозволу керівництва установи на автомобілі завіз на територію зони, що охороняється, цигарки, чай та продукти харчування [3, с. 11].

А в окремих УВП Південно-Східного міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України набуло системного характеру надання заохочень та застосування різних пільг до засуджених негативної спрямованості й осіб, які перебувають на оперативно-профілактичному обліку. Так:

- у Селідівській виправній колонії (№ 82) надавались заохочення засудженому С., який перебував на оперативно-профілактичному обліку як засуджений за вбивство на замовлення та вважався так званим «смотрящим» за установою;

- у Солонянській виправній колонії (№ 21) внаслідок надання заохочень засудженому Г., який перебував на оперативно-профілактичному обліку як лідер злочинного середовища та прираховував себе до «смотрящих», останнього було переведено до Ігреського виправного центру (№ 133). Маючи заохочення, зазначений засуджений звернувся з клопотанням до суду щодо розгляду питання про його умовно-дострокове звільнення, яке в травні 2017 р. суд задовольнив, та засудженого Г. було умовно-достроково звільнено з вищевказаного виправного центру.

Послаблення в УВП та СІЗО вимогливості до засуджених та осіб, узятих під варту, позначилось на формуванні агресії останніх щодо персоналу [3, с. 11–12]. Це підтверджують вищенаведені дані про зростання кількості погроз або насильства щодо працівників УВП (ст. 342, 345 КК України) на 38,5 %.

Також слід зазначити, що в окремих установах через низький рівень організації роботи щодо запобігання спроб доставки заборонених предметів засуджені мають змогу використовувати засоби мобільного зв'язку, за допомогою яких не тільки організо-

вують доставку заборонених предметів, а і вчиняють нові злочини [3, с. 17].

Серед великої кількості причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів засудженими та особами, взятими під варту, керівництво ДКВСУ цілком правильно називає, зокрема, такі як:

- слабка оперативна обізнаність про негативні явища та процеси, що відбуваються в середовищі засуджених та осіб, узятих під варту;

- безвідповідальне ставлення керівництва УВП щодо виконання та дотримання вимог законів України та інших нормативно-правових актів у частині забезпечення порядку відбування та виконання покарання (режиму) засудженими та персоналом установ;

- незадовільна організація взаємодії відповідних підрозділів та служб УВП та СІЗО у проведенні запобіжно-профілактичної роботи [3, с. 18–19].

Вважаємо, що одним із шляхів ефективної реалізації державної політики у сфері запобігання злочинам в УВП має стати оперативне та якісне підвищення рівня правової підготовки персоналу ДКВСУ, оскільки її недостатній рівень сприяє появі вищезазначених причин та умов вчинення злочинів засудженими та особами, взятими під варту.

Освітній процес вищого навчального закладу серед загальних питань свого забезпечення передбачає обов'язкове врахування специфіки підготовки молодих фахівців для різних галузей державного будівництва та місцевого самоврядування. Особливу роль тут відіграє юриспруденція, адже будь-яка діяльність має здійснюватися винятково в межах правового поля, забезпечувати та контролювати яке покликаний сучасний юрист, без активної участі та свідомої позиції якого подальші розбудова правової держави та формування громадянського суспільства просто неможливі.

Вищий навчальний заклад юридичного профілю в цьому процесі виконує «посередницьку» роль – забезпечує ринок праці молодими фахівцями з належним рівнем теоретичних знань та практичних навичок. Безумовно, молода людина, яка отримала вищу юридичну освіту, ніколи не залишиться без роботи. Мова йде про того студента (слухача), який прийшов до вищої школи

за знаннями та навичками, підтвердженими дипломом відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, а не просто «за дипломом, що підтверджує наявність вищої освіти». У цьому процесі одним із завдань науково-педагогічного колективу є забезпечення навчально-виховного процесу необхідною навчальною, науковою, методичною та іншою літературою, особливий акцент роблячи на власному «продукті», адже тільки він максимально враховує навчальну програму певної навчальної дисципліни та специфіку її викладання.

Однією з них є кримінальне право та відповідні їй супутні навчальні дисципліни кримінально-правової спеціалізації (кримінальний процес, криміналістика, кримінально-виконавче право, оперативно-розшукова діяльність та ін.), які у своїй сукупності становлять основу формування особистості майбутнього правоохоронця [5, с. 6].

Сучасний період державного будівництва в Україні характеризується активним та об'єктивно необхідним процесом удосконалення вітчизняного законодавства й практики його застосування, в тому числі у сфері боротьби зі злочинністю. У комплексі взаємопов'язаних галузей права, що регламентують системну протидію злочинності, істотне місце належить кримінально-виконавчому законодавству, оскільки є нагальна необхідність розробляти та використовувати найбільш ефективні методи та прийоми не тільки навчання, а й контролю та оцінювання знань осіб, які навчаються в навчальних закладах ДКВСУ, а також практичних працівників.

У наш час спостерігається тенденція широкого поширення та впровадження тестових технологій у навчальний процес. Адже тестування в сучасних умовах є одним з найбільш дієвих та об'єктивних засобів діагностики й оцінювання навчальних досягнень осіб, які навчаються, оскільки неможливо досягти значних знань без відповідного контролю за ходом їх здобуття, без відповідної корегувальної діяльності.

Слово «тест» походить з англійської мови і в перекладі означає «випробування, перевірна робота, завдання стандартної форми, яке застосовується з метою визначення розумового розвитку, спеціальних здібностей та інших якостей особи». Перева-

га тестів порівняно з усним опитуванням або письмовими відповідями на теоретичні питання полягає насамперед у спрощенні та суттєвому прискоренні процесу перевірки й мінімізації суб'єктивізму під час оцінювання з боку викладачів [6, с. 3].

Проте, як правильно зазначають Денисов С. Ф. та Павлов В. Г., що «після ухвалення нового Кримінально-виконавчого кодексу України видано певну кількість підручників та посібників з кримінально-виконавчого права, але довідкових видань, практикумів, у тому числі й тестів спостерігається явно недостатньо» [7, с. 8]. Тому щоб хоча б частково закрити цю прогалину вищевказані автори дуже вчасно видали навчальний посібник (Збірник тестів для контрольної перевірки знань курсантів, студентів та слухачів з курсу «Кримінально-виконавче право». – Чернігів: Акад. ДПіТС, 2017. – 352 с.).

Використання цього збірника тестів у навчальному процесі допоможе, на думку його авторів, тому, хто вивчає кримінально-виконавче право, «закріпити та поглибити рівень засвоєних теоретичних знань самостійно, відповідаючи на запитання для самоконтролю, а головне, навчитися вільно орієнтуватися в кримінально-виконавчому законодавстві та підзаконних нормативно-правових актах, правильно тлумачити та застосовувати норми кримінально-виконавчого права у процесі своєї практичної діяльності» [7, с. 8].

Серед основних позитивних моментів вищевказаної роботи слід зазначити такі:

- під час укладання тестів автори «врахували основні здобутки і сучасні тенденції розвитку кримінально-виконавчого права»;
- для забезпечення «практичної спрямованості навчання, його комплексності та підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу структура навчального посібника складається з тридцяти глав, кожна з яких відповідає темі типової навчальної програми з дисципліни «Кримінально-виконавче право». Крім того, з урахуванням обсягу тем та їх складності, окремим темам присвячено різну кількість тестових завдань;
- в основу збірника тестів покладено праці відомих вітчизняних та зарубіжних учених у галузі кримінально-виконавчого та суміжних галузей права;

- приділено належну увагу новому інституту кримінально-виконавчого права – пробації;

- у навчальному посібнику наявний матеріал «щодо виконання покарань відповідно до міжнародних принципів та стандартів, адже важливо, щоб реформування системи відбувалось у правильному напрямі, з урахуванням найсучасніших наукових досліджень та європейського досвіду, однак і не оминаючи багатоміжковий позитивний досвід минулого вітчизняної та іноземної пенітенціарних систем».

Особливо позитивно відзначимо, що у вищевказаній роботі, як зазначають самі автори, «достатньо уваги приділяється питанням щодо виконання всіх видів покарань з наведенням практичних ситуацій, які неодмінно виникають між працівниками ДКВС, з однієї сторони, та ув'язненими або ж засудженими, з іншої» [7, с. 8].

Дуже влучним і доречним підходом вважається використання як епіграм висловів відомих мислителів та філософів до вступу та кожної з тридцяти тем навчального посібника. Слід також відзначити, що автори наводять окремо перелік чинних нормативно-правових актів та навчально-наукової літератури до кожної з тем збірника тестів.

Важливим є те, що кожне питання тестів супроводжується п'ятьма альтернативними варіантами відповідей, позначеними цифрами 1, 2, 3, 4, 5, з яких лише одна є правильною. Тому відповідна побудова тестів повинна стимулювати звернення до першоджерел, якими є текст кримінально-виконавчого закону, інших актів законодавства, що регулюють суспільні відносини в галузі кримінально-виконавчого права як в Україні, так і в інших державах.

Вважаємо, що акцент на точні юридичні формулювання в тестах не лише необхідний, а й допустимий з огляду на відкритість цього збірника, можливість його використання не лише в навчальному процесі для курсантів та слухачів юридичних навчальних закладів відповідного профілю, а й у системі службової підготовки персоналу ДКВСУ, коли практичний працівник має змогу користуватися всіма необхідними джерелами та перевіри-

ти рівень своєї обізнаності з кримінально-виконавчим законодавством і правом.

Як підсумок зазначимо, що ми вбачаємо призначення цього збірника тестів у його використанні не тільки і не стільки як знаряддя контролю за підготовкою курсантів та слухачів, за засвоєнням ними навчального матеріалу з навчального курсу «Кримінально-виконавче право», а й як засобу стимулювання практичних працівників ДКВСУ до постійного моніторингу рівня власних знань, щоб правильно застосовувати їх у своїй діяльності.

Список використаних джерел

1. Уголовно-исполнительная система Украины в 2016 году. URL: <http://ukrprison.org.ua/expert/1485844155>.

2. Лист Міністерства юстиції України від 29.11.2017 № 46543/33008-0-33-17/23.

3. Про стан злочинності серед засуджених та осіб, узятих під варту, в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах за I півріччя 2017 року та заходи щодо його поліпшення: Лист Міністерства юстиції України від 31.07.2017 № 7908/23/31-17. 21 с.

4. Зведені дані про стан злочинності в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України станом на 31 жовтня 2017 року: Додаток 2 до Листа Міністерства юстиції України від 29.11.2017 № 46543/33008-0-33-17/23.

5. Кримінально-виконавче право України: практикум: навчальний посібник / Людвік В. Д., Примаченко В. Ф., Хашев В. Г. та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук Шаблістого В. В. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2016. 176 с.

6. Збірник тестових завдань для самостійної роботи та для підготовки до практичних занять з дисципліни «Правознавство» (для студентів денної і заочної форм навчання) / укл. Кубах А. І. Харків: ХНАМГ, 2009. 144 с.

7. Денисов С. Ф., Павлов В. Г. Збірник тестів для контрольної перевірки знань курсантів, студентів та слухачів з курсу «Кримінально-виконавче право». Чернігів: Акад. ДПТС, 2017. 352 с.